

EZOTERICKÉ KREŠŤANSTVO:

Evanjelium svätého Jána a staroveké tajomstvá

Rudolf Steiner

GA 68a

27. novembra 1906, Düsseldorf

Teraz nastal čas, aby sa v širších kruhoch objavilo to, o čom sa v dejinách evolúcie ľudstva hovorilo pod názvom Tajomstvá alebo Mystika, takzvaná Ezoterická múdrosť.

Lebo v duši človeka sa za tým, čo vychádza na svetlo sveta, skrýva hlbšia múdrosť, ktorá ľudstvu vo všeobecnosti zostávala doteraz neznáma.

Ujasnime si, čo muži vždy chápali pod pojmom „záhady“ alebo „ezoterika“. Všetko, čo bolo vo svete dosiahnuté prostredníctvom civilizácie, sa v konečnom dôsledku vracia k niekoľkým veľkým osobnostiam, niekoľkým popredným jednotlivcom. Napríklad stavba ako tunel Simplon sa dá vystopovať späť k duševnej práci veľkých jednotlivcov, ktorí sa sami priamo nezaoberali stavbou tunela, ale vďaka svojim intelektuálnym objavom umožnili, aby ho postavili iní.

„Praktický“ človek by možno zastával názor, že také veci sa dosahujú činnosťou, ktorá je čisto vonkajšia. Bolo by tou najväčšou chybou pristúpiť na takýto názor. Ani inžinieri, ktorí plán vymysleli, ani robotníci, ktorí ho realizovali, nie sú duchovnými pôvodcami. Keby nebolo toho, čo sa nazýva Vyššia matematika, ako ju vypracovali Leibnitz, Newton a iní, takéto diela by tu nikdy nemohli byť. Títo myslitelia boli potrební, aby vytvorili to, čo sa nazýva „technika“. Ak pôjdeme ku koreňu veci,

zistíme, že takéto diela by sa nikdy nedali dosiahnuť, ani by sa nevyrobil žiadny tovar bez duše *Myslitéľa* .

Ak je to tak s ohľadom na vonkajšiu materialistickú kultúru, platí to v ešte väčšej miere o duchovných prúdoch, ktoré prúdia dejinami ľudstva.

Všetko náboženstvo a všetko umenie, ktoré kedy bolo ľudstvu prinesené, všetka spravodlivosť, ktorá kedy vládla v štátoch, všetok poriadok a morálka, ktorá žila medzi ľuďmi, vedie späť k veľkým zasvätencom, vedie späť k skrytým zdrojom Múdrosti. To je to, čo nachádzame, keď sa vydávame hľadať hlbší pôvod vecí. Zamyslite sa nad umeleckými dielami, ktoré sa navzájom striedali v priebehu storočí, a zistíte, že všetky možno vystopovať k hlbším zdrojom. Či už si vezmeme básnika ako Dante, alebo myseľ a ducha ako Goethe, alebo maliara ako Rafael, alebo opäť nejakú veľkú náboženskú udalosť v histórii – všetky morálne a náboženské prúdy, všetko umenie a celá veda vedú späť do skrytých miest. , kde sa v tajnosti pestovalo to, čo je známe ako mystika alebo ezoterika.

A ako u všetkých ostatných náboženstiev, tak aj u kresťanstva nachádzame jeho základy v ezoterike. Je to len dôkaz krátkozrakosti, keď je vznesená námietka, že kresťanstvo je pre jednoduché srdcia a malo by hovoriť k pocitom a byť zrozumiteľné pre všetkých. To je veľmi krátkozraký pohľad. Všetky náboženstvá, pravda, v *konečnom dôsledku* obliekajú svoje pravdy do viet tak plných sily a impulzov, že žiadna duša nie je taká jednoduchá, aby ich prijala. To, čo sa nakoniec vynorí v tejto jednoduchej forme, má svoj *pôvod* vo výškach, u takzvaných zasvätencom.

Počas histórie vždy existovali zasvätení. V starovekej Indii to boli Rišiovia, ktorí učili prvotnú múdrosť. V Perzii bol Zarathustra učiteľom múdrosti. Pozeráme sa na Grécko, do Egypta, do Ríma, všade tam, kde nájdeme náboženstvo ľudí, ale uprostred ľudí vždy stoja tí, ktorých možno nazvať duchovnými „obrami“, ktorých ľudstvo nepozná podľa mena. To sú tí, ktorí sa sformovali do

okultných bratstiev. Ktokoľvek chcel byť prijatý do takého bratstva, musel podstúpiť prísnu a prísnu skúšobnú dobu. Skúška nemala bezprostredný vzťah k intelektuálnemu životu. Išlo skôr o to, ako sa muž prebojoval k vnútornej *slobode charakteru*, kde city a vášne nemali žiadnu moc. Potom sa musel naučiť nezneužívať svoje vedomosti. Muži, ktorí prešli ťažkými skúškami a skúškami tohto druhu, sa stali misionármi zvyšku ľudstva. Nesmeli mať v srdci žiadny iný cit alebo účel, okrem tohto – slúžiť a pomáhať ľudstvu. Museli to byť muži, ktorí uvedú do života slová – „Kto bude medzi vami prvý, nech je služobníkom všetkých“ – A aj v intelektuálnom úsilí nesmú nikdy zaostávať, ale vždy sa snažiť nájsť Vyššie pravdy.

Dnes sa tomu, kto verí v možnosť poznania duchovných svetov, často hovorí: Ale my ľudia máme hranice svojho poznania. Ale v kruhoch mystérií sa hovorilo: Máš schopnosti, ktoré v tebe driemu; ak ich rozvinieš, potom sa môžeš prebojovať k Vyššiemu poznaniu.

Rozvoj, ktorý človeku umožnili tréningy jeho vnútorných talentov a schopností, nazvali v Mystery Centers

Druhým *narodením*. Hovorilo sa, že taký človek zažil na vyššej úrovni to, čo tu vo svete zmyslov zažije slepý od narodenia, keď je po operácii a vidí. Táto „operácia“ na duši, znovuzrodenie v Duchu, bola vykonaná pre mystikov v mystériách.

To, čo sa v mystériách nazývalo Kráľovstvo nebeské, do ktorého bol Mystik vedený, nebolo na inom mieste. Kráľovstvo duchovného sveta je tu, kde je človek. Okolo nás je toľko svetov, koľko si dokážeme uvedomiť a pochopiť. Nebola to žiadna suchá a abstraktná múdrosť, ktorá bola prijatá v tajomstvách, ale múdrosť, ktorá bola súčasne náboženstvom a umením.

V mystériách Grécka sa otvorilo duchovné oko mystika. Bolo mu ukázané, ako kedysi v praveku bol človek polovičným zvieratom a ako duša smerovala nahor k tomu štádiu ľudskosti, na ktoré sa teraz díval. Ukázali sa mu tri etapy. Najprv videl formy, keď žili vo

veľmi vzdialenom vývoji ľudstva, potom formy napoly zviera a napoly človeka a nakoniec dokonalé ľudske formy. Tieto tri typy vývoja ľudstva stáli pred ním v gréckych mystériách a našli svoje vyjadrenie v gréckom sochárstve. Existoval (1) typ *Zeus* s rovným nosom a očami zaokrúhlenými nahor; (2) typ boha *Merkúra* s vlnitými vlasmi a tupým nosom; a (3) typ satyra s celkom odlišnými očami, iným nosom a inými kútikmi úst. Tieto tri typy stoja pred nami v gréckom umení ako obraz etáp vývoja ľudstva. Inokedy bolo Mystikovi ukázané, ako sám Boh zostúpil do prírody, ako sa vyvinul nahor cez ríšu nerastov, ríšu rastlín a ríšu zvierat až do ríše ľudskej a potom sa znovu zrodil z ľudskeho srdca. To sa nazývalo zostúpenie Boha, jeho zmŕtvychvstanie a jeho nanebovstúpenie. Celý proces bol znázornený v gréckej dráme. Všetko, čo bolo v dráme zastúpené, pochádzalo pôvodne z Mystérií.

Tak ako sa kmeň stromu delí na rôzne vetvy, tak sa náboženstvo, veda a umenie rozdelili v Mystériách. Staroveké tajomstvá, ktoré sa slávil v Grécku – eleuzínske – a tajomstvá egyptskej kňazskej múdrosti, sa nazývali *tajomstvá Ducha*. Tí, ktorí stáli vysoko v týchto tajomstvách ako učitelia a vodcovia, dosiahli duchovné svety; spájali sa s Duchmi, mali styk s Duchovnými Bytosťami. Iamblichus nám ukazuje, ako bohovia zostúpili v mystériách. Iba po morálnom očistení a len vtedy, keď bol intelekt objasnený a jasný, mohol človek získať prístup na tieto miesta múdrosti.

Tak to bolo v dávnych pohanských časoch, v časoch tajomstiev Ducha. Mystici nikdy bez toho najúžasnejšieho nadšenia a najvnútornejšej oddanosti nehovorili o tom, čo bolo možné zažiť v školách mystérií. Aristides hovorí takto: „Myslel som si, že som sa dotkol Boha a cítil som ho blízko, sám som bol v tom čase v stave medzi bdením a spánkom. Môj duch bol ľahký, takže nikto nemôže opísať alebo si uvedomiť, kto sám nebol zasvätený.“ A v inej pasáži hovorí: „Bolo to, ako keby duchovný svet prúdil a rozlieval

sa okolo mňa. Plutarchos hovorí: „Ten, kto prijal zasvätenie do týchto mystérií, pozdravil Božstvo pozdravom večnosti. Ktokoľvek mal túto skúsenosť, bol nazvaný „znovuzrodený“.

Teraz musíme povedať niečo o tom, čo tvorilo posledný akt pri každom takomto zasvätení do tajomstiev Ducha.

Najprv muselo dôjsť k morálnej očiste a objasneniu intelektu. Potom sa žiak musí naučiť *vidieť očami Ducha*. Za vedomím, ktoré nás sprevádza počas bdelého stavu, je ďalšie vedomie. Toto vedomie sa neponorí do úplnej tmy, keď človek zaspí. Človek zostáva v noci pri vedomí, je tam prítomný. Ale vedomie, ktoré ho sprevádza od rána do večera, nezostane. Existuje však spôsob, ako prekonať bezvedomie človeka v spánku; existujú metódy, ktorými možno tento cieľ dosiahnuť. Kultúrou duše, ktorá vyvoláva určité intímne procesy v najhlbšom vnútri duše, sa môže človek prebojovať k možnosti nachádzať nové zjavenia vo svojom vysnívanom živote; môže zažiť veci, ktoré pozná inak ako očami a ušami zmyslov. Nezáleží na tom, či človek pozná pravdu v spánku alebo vo dne, keď je bdelý; v každom prípade sa musí naučiť preniesť do reality svet, ktorý tam zažíva. Keď sa týmto spôsobom dostal do pozície, že je schopný vidieť Duchovno v celom svete, potom dosiahol prvý *stupeň* zasvätenia.

V *druhej fáze* má skúsenosť, ktorá je ako život v plynúcom oceáne farieb. V tomto štádiu je vyššia iniciácia; rozvíja sa vedomie, v ktorom sa mu odhaľuje ešte vyšší duchovný svet. Dnes v bežnom živote človek nie je schopný prebudiť vedomie, ktoré sa skrýva za fyzickým svetom.

V *poslednom dejstve* Tajomstiev Ducha bol žiak v akejsi forme spánku. Pri príprave sa dbalo na to, aby v deň, keď vedomie pokleslo, vedomie neprestalo. Muž ležal tri dni a tri noci v inom stave vedomia v Tajomnom chráme, občan a účastník v inom svete. Potom ho zobudil Kňaz. Dostal nové meno. Bol zasvätencom, bol „znovuzrodený“. O tajomstvách Ducha by sa

dalo povedať: „Blahoslavení, ktorí ich zažili, blahoslavení, ktorí teraz vidia tajomstvá Ducha.

V čase Krista Ježiša boli k tajomstvám Ducha pridané tajomstvá *Syna*, a to už od čias Krista. Tajomstvá *Otca* – Tajomstvá budúcnosti – sa pestujú len vo veľmi úzkom kruhu. Tajomstvá *Syna* sa pestujú v rosenkruciánskom tajomstve, ktoré je tiež kresťanské, pre tých, ktorí vyžadujú kresťanstvo, ktoré je vyzbrojené na splnenie všetkej múdrosti.

Dnes sa budeme zaoberať tajomstvami *Syna* a uvidíme, ako sa líšia od starých pohanských tajomstiev. Ak by sme pochopili, aký mocný krok vpred urobil príchod kresťanstva, musíme sa naučiť porozumieť dvom dôležitým výrokom. Jedna znie: „Blahoslavení, ktorí veria, aj keď nevidia“ a druhá: „Ja som Cesta, Pravda a Život“. Ak pochopíme tieto výroky v celej ich hĺbke, potom pochopíme samotný základ kresťanstva.

Zatiaľ čo k celému svetu Pavol hovoril silnými zápalnými slovami, dával tiež svojim dôverným žiakom učenie, ktoré sa odovzdávalo najprv ústne a potom písomne, učenia, ktoré sú spojené s menom Dionýzia, ktorý bol známy ako Dionýz. Areopagit." Máme tu čo do činenia s niečím, čo založil sám svätý Pavol, v čom bola vyhlásená najhlbšia múdrosť. Tieto učenia svätého Pavla boli prvýkrát zapísané v šiestom storočí, v spisoch takzvaného Pseudo-Dionýzia. Nie je to ani tak historický fakt, ale obsah týchto dokumentov, ktorý nás zaujíma.

Ezoterické kresťanstvo existuje. Toto sa v určitých kruhoch nepripúšťa, takže evanjelium svätého Jána bolo pridelené zvláštne miesto. Na evanjelium svätého Jána sa teológovia pozerajú ako na knihu, ktorá vyžarovala z poetického génia. Nemajú však pochopenie pre to, čo znamená evanjelium svätého Jána. Zatiaľ čo traja ďalší evanjelisti hovoria o exoterike. Svätý Ján rozpráva o tom, čo prežíva ako zasvätený videc, ktorý môže nahliadnuť do duchovných svetov. Spisovateľ evanjelia svätého Jána písal z pohľadu zasvätenca. Ktokoľvek sa na ňu pozerá ako na

knihu, ktorú by sa malo čítať a chápať tak, ako sa číta a rozumie ktorejkoľvek inej knihe, nevie nič o evanjeliu svätého Jána. On jediný o tom vie, kto to môže zažiť. Väčšina prekladateľov vôbec neprekladá Ducha toho.

Prvé slová tohto evanjelia, správne preložené, znejú takto:

1. Na prvotnom počiatku bolo Slovo a to Slovo bolo u Boha a u Boha bolo Slovo.
2. To isté bolo na počiatku u Boha.
3. Všetky veci stvoril On a bez Neho nevzniklo nič, čo bolo stvorené.
4. V Ňom bol Život a Život bol Svetlo ľudí.
5. A Svetlo svieti v tme, a tma ho nepohltí.
6. Bol tam muž poslaný od Boha, ktorý sa volal Ján.
7. To isté prišlo pre svedectvo, aby vydalo svedectvo o Svetle, aby v to všetci uverili.
8. Nebol Svetlom, ale svedkom Svetla.
9. Lebo to pravé Svetlo, ktoré osvecuje každého človeka, malo prísť na svet.
10. Bolo to vo svete a svet bol stvorený tým, ale svet to nepoznal.
11. Prišlo to do každého jednotlivého človeka (dokonca aj do človeka „ja“ to prišlo), ale jednotlivý človek (človek „ja“ to neprijal).
12. Tí, ktorí to prijali, sa prostredníctvom toho mohli zjaviť ako deti Božie.
13. Tí, ktorí uverili v Jeho Meno, sa nenarodili z krvi, ani z vôle tela, ani z ľudskej vôle, ale z Boha.
14. A Slovo sa stalo Telom a prebývalo medzi nami a my sme počuli Jeho Učenie, Učenie jediného Syna Otca, naplnené Milosťou a Pravdou.

Tieto slová s ich mocným obsahom – človek by ich nemal brať a špekulovať nad nimi, ale radšej im dovoliť, aby na nich pôsobili rovnakým spôsobom, ako to robili nespočetné ľudské bytosti v

priebehu storočí. Skoro ráno, keď bola duša ešte panenská, nechali zaznieť vo svojej duši tieto slová až do pasáže: „A Slovo sa telom stalo a žilo medzi nami...“ ako je uvedené vyššie.

Keď to človek robí deň čo deň, vtedy sa v duši prejaví niečo, čo mu dáva nový život, je znovuzrodený, je duchovne premenený. Vidí okolo seba duchovný svet, o ktorom predtým ani netušil.

Každý, kto vezme prvé verše evanjelia svätého Jána a nechá ich pôsobiť na seba na výchovu a vzdelávanie svojej duše, zažije samotné evanjelium svätého Jána v mocných obrazoch.

Tam pred jeho duchovným zrakom stojí Ján Krstiteľ, keď krstí Krista; tam vidí obraz Nikodéma, ako sa rozpráva s Kristom. Vidí, ako Kristus čistí chrám, má pred sebou všetky nasledujúce výjavy Evanjelia svätého Jána, prežíva „stanice“ od trinástej kapitoly. Aby žiak správne prijal vplyv týchto slov a našiel „slovo“, ktoré hlása Evanjelium svätého Jána, učiteľ povedal: „Musíš naplniť svoju dušu celé týždne týmto jediným pocitom. Myslite na rastlinu. Je zakorenený v mŕtvom kameni. Keby malo vedomie, muselo by sa pokloniť mŕtvemu kameňu a povedať mu: ‚Bez teba by som nemohol žiť; z teba som čerpal potravu a silu: vďačím ti za svoje bytie, ďakujem ti.‘ Zviera by muselo hovoriť podobnými slovami ako rastlina: ‚Bez teba by som nemohol žiť, nakloním sa k tebe vďačne, lebo z teba čerpám to, čo potrebujem pre svoju existenciu.‘ A tak je to s celým kráľovstvom. Človek, ktorý dosiahol vyšší stupeň evolúcie, sa musí ako rastlina klaňať kameňu aj tým, ktorí pre neho pracujú, a poďakovať im.“ Ten, kto sa chce stať kresťanským zasvätencom, musí tento pocit rozvíjať počas mnohých týždňov – pocit, že je vďačný tomu, kto stojí pod ním. Potom v duchu prežíva trinástu kapitolu Evanjelia svätého Jána, kde tento pocit vznešene a večne vyjadruje Kristus pri umývaní nôh. Kristus chce povedať: „Bez teba by som nemohol byť, skláňam sa k tebe ako rastlina ku kameňu. Ako vonkajší

symbol zasvätenec v tejto fáze zažil pocit, akoby mu voda tiekla okolo nôh. Pokračovalo to ešte dlho.

Keď tým prešiel, kresťanský mystik mohol zažiť ďalšiu fázu zasvätenia. Na to si musí vypestovať silu znášať všetky búrky a stresy života. Potom zažil druhý obraz. Videl sa bičovaný a vo svojom tele cítil v určitých bodoch niečo ako bolesť. Toto pokračovalo dlhé týždne. Zažil bičovanie.

Teraz by mohol postúpiť do tretej fázy. Učiteľ mu povedal: „Musíš si vypestovať cit, ktorý dokáže zničiť, že so všetkým, čo máš najvyššie, by sa malo zaobchádzať s posmechom a posmechom. Výsmech a výsmech pre neho musia byť ničím v porovnaní s jeho vlastnou vnútornou silou a istotou. Potom žiak zažil dva príznaky kresťanskej iniciácie. Zažil korunovanie trnám; duchovne sa videl s trňovou korunou a zažil akúsi bolesť v hlave, ktorá je znakom tohto štádia zasvätenia. Potom, ako štvrtý zážitok, si musel vypestovať pocit, že jeho telo pre neho nie je nič viac ako akýkoľvek iný predmet na svete. Telo nosil so sebou len ako nástroj. V mnohých mystériózných školách sa človek naučil privyknuť si hovoriť nasledujúcim spôsobom: „Moje telo prechádza dverami“ atď. Takto mystik zažil v sebe ukrižovanie. Videl sám seba ukrižovaného. Vonkajším symbolom bolo, že počas meditácie sa objavili stigmy na miestach Kristových rán – na rukách, na nohách a na pravom boku. Toto je krvná skúška Mystika, štvrtý stupeň zasvätenia.

Potom sa žiak dostal do piateho postavenia, ktoré sa nazýva mystická smrť, vznešený zážitok duchovnej povahy, o ktorom možno len naznačiť. Pre žiaka sú chvíle, keď ho celý fyzický svet obklopuje ako čierny závoj. V týchto chvíľach sa učí poznať pôvod zla. Tomu sa hovorilo zostup do pekla. Potom prišiel zvláštny a úžasný pocit, akoby sa celá opona roztrhla na kusy. Mystická smrť – po ktorej nasleduje mystické prebudenie!

Šiestou etapou je takzvané Kladenie do hrobu. Všetko, čo zem nesie, sa musí stať pre človeka *rovnako vzácnym ako jeho vlastné*

telo. Fyzické telo človeka nemohlo existovať oddelene od zeme. Ak by bol odstránený čo i len niekoľko kilometrov od zeme, uschlo by tak, ako by uschla ruka, keď sa oddelila od tela. Čím je moje telo pre môj prst, tým je zem pre ľudí. Nezávislosť, ktorú si človek pripisuje, je ilúzia. A tak ako je človek fyzicky závislý na zemi, tak je závislý aj duchovne na Duchovnom Svete. Keď človek pocíti svoju jednotu s celou planétou – vtedy je „položený na zem“, potom podstúpi „pohreb“.

Nasleduje siedma etapa, „Vzkriesenie“ a „Vzostup“. Človek tu zažíva Večné. Táto fáza neprípúšťa popis. Egypťskí kňazi (ktorí boli tiež ich mudrcami) nepoužívali na opis takýchto vecí symboly písma. Tajomstvá musia nájsť spôsob, ako povedať, čo sa nedá vyjadriť slovami. Cez moc a moc, cez magickú silu samotného evanjelia svätého Jána, možno tieto veci zažiť.

Takéto zasvätenie je zasvätením Syna. Je to možné len odkedy Kristus prišiel na zem. Vonkajší Kristus, ktorý kráčal v Palestíne, súvisí s vnútorným Kristom, ktorého mystik prežíva, ako slnko súvisí s okom. Keby nebolo oka, nebolo by možné vnímať slnko. Ale slnko vytvorilo oko. Kde nie je svetlo, stráca sa aj orgán pre svetlo. Oko postupne vytvorilo Slnko. Oko bolo stvorené pre svetlo svetlom, hovorí Goethe. Každý, kto dovoľí, aby na neho pôsobilo evanjelium svätého Jána, rozvíja vnútorné oko. Ale ako bez slnka by oko nikdy nevzniklo, tak by tu nikdy nebolo duchovné veštenie, keby Kristus, duchovné slnko, nechodil osobne po zemi. *Žiadne kresťanstvo bez osobného Krista Ježiša: to je podstatný a najdôležitejší fakt .*

Všetci ostatní zakladatelia náboženstva mohli o sebe povedať: „Ja som cesta a pravda“. Všetci boli učitelia. Kresťanstvo neprinieslo žiadne nové učenie. Ale to nie je dôležité. Dôležité je, že kresťania sa cítia späť s osobným Kristom Ježišom ako v rodine. To je to, na čom záleží – že On *tam* bol , žil a povedal: „Ja som Cesta, Pravda a Život “ .

Orientálni učítelia náboženstva majú exoterické a ezoterické učenie, rovnako ako kresťanstvo. Kresťanstvo sa od nich líši tým, že exoterické kresťanstvo je jednoduchšie a ľudovejšie, hovorí k srdcu, k citom; zatiaľ čo ezoterické kresťanstvo je v podstate hlbšie ako všetko orientálne ezoterické. Pravdou je, že kresťanská ezoterika je najhlbšia, aká kedy bola ľudstvu prinesená.

Kresťanská ezoterika bola *prinesená na zem* práve tou Bytosťou, s ktorou musí byť človek zjednotený. Je to otázka viery v Kristovo božstvo. V starovekých mystériách sa človek musel osobne pozrieť počas troch dní zasvätenia. To, čo bolo predtým prítomné iba v tajomstvách – teda v tajomstvách Ducha – sa v kresťanstve stalo historickým faktom. Udalosti v Palestíne sú historickým faktom a zároveň symbolom. Kresťanstvo je takej povahy, že ho dokáže uchopiť aj to najjednoduchšie srdce; a predsa ho ten najmúdrejší človek nikdy neprerastie. Lebo v tom spočíva najhlbšie učenie Múdrosti.

Ak chápeme evanjelium svätého Jána ako *Knihu života*, chceme s ním žiť a necháme ho v sebe ožiť, potom spoznáme ezoterické kresťanstvo. Takéto ezoterické kresťanstvo vždy existovalo, vždy pôsobilo všade tam, kde sa kresťanstvo dokázalo dôstojným a ušľachtilým spôsobom prejaviť, všade tam, kde kresťanstvo prinieslo ľudstvu požehnanie kultúry a civilizácie.

Do všetkých, ktorí zažili jednotu a spoločenstvo s Kristom Ježišom, prúdila taká sila, ktorá im umožňovala vedieť, že život vždy zvíťazí nad smrťou a že smrť nikdy nie je skutočnosťou.

Goethe povedal, že veľké svetové mocnosti vynašli smrť, aby mali na svete „veľa života“. Kresťanstvo je dôkazom toho, že v duši môže vzniknúť vedomie skutočnosti, že Život je vo svete neustále a vždy víťazom.